

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СПРОЩЕНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

EVOLUTION AND MODERN TRENDS OF LEGAL REGULATION OF THE INSTITUTE OF SIMPLIFIED COURT PROCEDURES IN CIVIL JUDICIARY OF UKRAINE

Петровський А.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Національна академія внутрішніх справ
orcid.org/0000-0001-8607-282X

Сучасний етап розвитку цивільного судочинства України характеризується активними процесами реформування, спрямованими на підвищення ефективності правосуддя, спрощення процедур та забезпечення доступності судового захисту. Одним із ключових напрямів цієї трансформації є формування та вдосконалення інституту спрощених судових процедур. Проте, попри значну увагу законодавця до цього інституту, його історико-правові витоки, теоретичні засади та системна роль у структурі цивільного процесу залишаються недостатньо дослідженими. Виникає необхідність поглибленого наукового аналізу еволюції спрощених судових процедур, з'ясування закономірностей їх становлення, змістовних ознак та проблем реалізації в сучасних умовах судової реформи.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу еволюції, сучасного стану та тенденцій розвитку інституту спрощених судових процедур у цивільному судочинстві України, а також у формуванні науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання цього інституту відповідно до європейських стандартів ефективного судового захисту.

У процесі дослідження застосовано історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний та системний методи, що дозволило простежити етапність становлення спрощеного провадження – від наказного провадження у ЦПК УСРР 1924 року та ЦПК УРСР 1963 року до системного закріплення спрощеного позовного провадження у ЦПК України 2017 року. Особливу увагу приділено аналізу судової практики щодо визначення малозначних справ та застосування письмового розгляду.

У результаті встановлено, що інститут спрощених судових процедур зазнав якісної трансформації: від допоміжного механізму процесуальної економії до самостійного процесуального інституту, спрямованого на забезпечення балансу між ефективністю, швидкістю судового розгляду та дотриманням принципів справедливості й рівності сторін. Виявлено низку проблем правозастосування, зокрема нечіткість критеріїв малозначності справ, неоднакове тлумачення меж спрощеного порядку та ризики обмеження процесуальних прав сторін. Запропоновано удосконалити законодавче визначення підстав застосування спрощеного провадження, розширити використання цифрових технологій та уніфікувати судову практику в цій сфері.

У висновках обґрунтовано, що інститут спрощених судових процедур є ключовим елементом модернізації цивільного процесу України. Його розвиток сприяє гармонізації національного судочинства з європейськими стандартами ефективного судового захисту, підвищенню оперативності розгляду справ, забезпеченню процесуальної економії та реальному зміцненню принципу доступності правосуддя.

Ключові слова: спрощене позовне провадження; цивільне судочинство; судова реформа; процесуальна економія; малозначні справи; цифровізація правосуддя; доступ до правосуддя; ефективність судового розгляду.

The current stage of development of civil justice in Ukraine is characterized by active reform processes aimed at increasing the efficiency of justice, simplifying procedures and ensuring the availability of judicial protection. One of the key areas of this transformation is the formation and improvement of the institute of simplified court procedures. However, despite the significant attention of the legislator to this institute, its historical and legal origins, theoretical foundations and systemic role in the structure of civil proceedings remain insufficiently studied. There is a need for an in-depth scientific analysis of the evolution of simplified court procedures, clarification of the regularities of their formation, substantive features and problems of implementation in modern conditions of judicial reform.

The purpose of the article is to carry out a comprehensive analysis of the evolution, current state and development trends of the institute of simplified judicial procedures in the civil justice of Ukraine, as well as to form scientifically based conclusions and proposals for improving the legislative regulation of this institute in accordance with European standards of effective judicial protection.

In the process of research, historical-legal, comparative-legal, formal-legal and systemic methods were used, which made it possible to trace the stages of the formation of simplified proceedings – from the injunctive proceedings in the CPC of the Ukrainian SSR in 1924 and the CPC of the Ukrainian SSR in 1963 to the systematic consolidation of simplified claim proceedings in the CPC of Ukraine in 2017. Special attention is paid to the analysis of judicial practice regarding the definition of minor cases and the use of written proceedings.

As a result, it was established that the institute of simplified judicial procedures has undergone a qualitative transformation: from an auxiliary mechanism of procedural economy to an independent procedural institute aimed at ensuring a balance between efficiency, speed of judicial proceedings and observance of the principles of fairness and equality of the parties. A number of problems of law enforcement are identified, in particular, the vagueness of the criteria for the insignificance of cases, the unequal interpretation of the boundaries of the simplified procedure and the risks of restricting the procedural rights of the parties. It is proposed to improve the legislative definition of the grounds for the application of simplified proceedings, expand the use of digital technologies and unify judicial practice in this area.

The conclusions substantiate that the institute of simplified judicial procedures is a key element of the modernization of the civil process of Ukraine. Its development contributes to the harmonization of national judicial proceedings with European standards of effective judicial protection, increasing the efficiency of case consideration, ensuring procedural economy and real strengthening of the principle of accessibility of justice.

Key words: simplified claim proceedings; civil proceedings; judicial reform; procedural economy; minor cases; digitalization of justice; access to justice; efficiency of judicial proceedings.

Постановка проблеми. Сучасна система цивільного судочинства України перебуває в процесі активної трансформації, спрямованої на підвищення ефективності, доступності та швидкості розгляду справ. Одним із ключових напрямів судової реформи стало запровадження та вдосконалення інституту спрощених судових процедур,

спрямованих на забезпечення балансу між оперативністю розгляду справ та гарантіями справедливого судового процесу, зменшення навантаження на суди та підвищення доступності правосуддя для громадян.

Інститут спрощених процедур передбачає скорочення формальних процесуальних дій, спрощення збору дока-

зів та скорочені строки розгляду справ певних категорій. Його розвиток відображає загальноєвропейську тенденцію до оптимізації цивільного процесу, адаптуючи традиційні принципи судочинства до сучасних потреб суспільства та технологічного прогресу.

Водночас, незважаючи на позитивні результати впровадження спрощеного позовного провадження, залишається низка теоретичних і практичних питань, що потребують ґрунтовного наукового осмислення. Зокрема, це стосується чіткого визначення меж застосування спрощеного провадження, співвідношення його з іншими формами судочинства, гарантій дотримання принципу змагальності та права на справедливий суд. Не менш важливою є проблема забезпечення балансу між ефективністю процесу та якістю судових рішень, особливо в умовах цифровізації судової системи.

Крім того, динамічність розвитку правового регулювання у цій сфері потребує переосмислення концептуальних підходів до визначення правової природи спрощених процедур, їх місця у системі цивільного процесуального права, а також узгодження національної моделі з європейськими стандартами судового захисту. Саме тому дослідження еволюції та сучасних тенденцій правового регулювання інституту спрощених судових процедур має не лише теоретичне, а й значне практичне значення для формування ефективної та доступної системи правосуддя в Україні.

Попри значні позитивні зрушення, пов'язані з імплементацією спрощених судових процедур, питання їх правової природи, меж застосування, а також узгодженості з принципами цивільного процесу залишаються дискусійними. Відсутність єдиного підходу до визначення меж спрощення процесуальних форм і критеріїв віднесення справ до відповідного провадження зумовлює необхідність комплексного дослідження еволюції цього інституту в контексті розвитку національного процесуального законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні роки характеризуються підвищеною науковою зацікавленістю питаннями удосконалення цивільного процесуального законодавства, зокрема інституту спрощеного позовного провадження. У вітчизняній правовій доктрині дослідження цієї проблематики активно ведуться в межах розвитку цивільного процесуального права, його принципів, форм судочинства та засобів процесуальної економії, проте вони зосереджені на питаннях процесуальної економії, забезпечення доступу до правосуддя та співвідношення спрощених процедур із загальним позовним провадженням. Однак аспекти історичної еволюції правового регулювання спрощених процедур досі не отримали системного узагальнення.

Таким чином, наукові публікації переважно фокусуються на визначенні правової природи спрощеного позовного провадження, його місці в системі цивільного процесу, класифікації справ, що можуть розглядатися в спрощеному порядку, а також на забезпеченні балансу між швидкістю розгляду справи та дотриманням прав сторін. Ці питання ґрунтовно висвітлюються у працях І. А. Боровської [1], О. С. Єпанчінцева [2], І. А. Ізарової [3], Є. І. Фурси [4], С. Я. Фурси [4] та інших науковців, які розглядають спрощене провадження як прояв тенденції до диференціації процесуальних форм і засіб реалізації принципу пропорційності у цивільному судочинстві.

Так, С. Фурса та Є. Фурса аналізують новітню концепцію спрощеного провадження в контексті реформи цивільного процесуального законодавства, підкреслюючи необхідність гнучкого поєднання процесуальної економії та гарантій справедливого судового розгляду [4]. І. Ізарова звертає увагу на інноваційний характер інституту спрощеного провадження як новели цивільного процесу та його відповідність європейським стандартам ефективного

судочинства [3]. І. Боровська досліджує особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження, критерії визначення малозначних справ і співвідношення між спрощеним та загальним порядком розгляду [1]. Своєю чергою, О. Єпанчінцев пропонує системне тлумачення функцій та меж застосування спрощеного позовного провадження, обґрунтовуючи його як окремий процесуальний інститут цивільного судочинства [2].

Вагомим джерелом формування практичного змісту інституту спрощеного позовного провадження є судово-практика, зокрема позиції Верховного Суду, які конкретизують критерії «незначної складності», меж застосування письмового провадження та виявляють типові помилки у кваліфікації справ. Роз'яснення судів поступово формують стабільні орієнтири правозастосування, проте залишаються спірні питання щодо процесуальних гарантій сторін у разі розгляду справ без виклику учасників. Обстоюючи таку думку, В. Хрипун зазначає, що практика ВС формує стабільні орієнтири застосування спрощеного порядку, зокрема щодо можливості письмового розгляду без виклику сторін [5].

Разом з тим у працях учених (зокрема, Г. Гембари [6], О. Соловйової [7] тощо) звертається увага на проблеми нечіткості критеріїв віднесення справ до спрощеного провадження, різночитання поняття «малозначна справа», а також на ризики для забезпечення принципів змагальності й рівності сторін у разі письмового розгляду справи. Дослідники підкреслюють, що ефективність інституту спрощеного провадження значною мірою залежить від чіткості нормативних приписів Цивільного процесуального кодексу України та узгодженості судової практики.

Серед нових напрямів наукових досліджень виокремлюється вплив цифровізації на реалізацію спрощеного провадження: електронне подання позовів, дистанційна участь сторін, застосування електронних доказів та автоматизований розподіл справ. Дослідники наголошують, що цифрові технології здатні забезпечити більшу ефективність процесу, але одночасно потребують удосконалення гарантій доступності правосуддя та захисту процесуальних прав учасників.

Наукові праці останніх років демонструють поступовий перехід від описового аналізу до практично орієнтованих досліджень, спрямованих на вдосконалення процесуальних норм і гармонізацію українського цивільного процесу з європейськими стандартами справедливого судочинства. Особливий інтерес становлять дисертаційні дослідження, що розкривають сутність та перспективи розвитку спрощеного провадження у контексті забезпечення ефективності цивільного судового процесу [6].

Загалом, сучасний стан наукової розробки інституту спрощеного позовного провадження свідчить про поступовий перехід від описових характеристик до вироблення конкретних рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого регулювання та узгодження національної моделі з європейськими стандартами ефективного судочинства.

Отже, сучасна наукова доктрина цивільного процесуального права поступово формує єдині підходи до розуміння сутності спрощеного провадження, його ролі у забезпеченні доступності правосуддя та процесуальної економії. Разом з тим залишаються дискусійними питання щодо меж судового розсуду, забезпечення процесуальної рівності сторін та співвідношення спрощених і загальних форм провадження, що обумовлює актуальність подальших теоретичних і практичних досліджень у цій сфері.

Мета дослідження полягає у формуванні нового наукового бачення інституту спрощених судових процедур у цивільному судочинстві України як динамічного правового явища, еволюція якого відображає глибинні трансформації в системі національного правосуддя. На відміну від традиційних підходів, що розглядають спрощене провадження лише як технічний інструмент при-

скорення судового розгляду, у межах цього дослідження обґрунтовується його концептуальна роль як самостійного процесуального інституту, спрямованого на забезпечення балансу між ефективністю, процесуальною економією та дотриманням гарантій справедливого суду.

Досягнення поставленої мети ґрунтується на комплексному аналізі історико-правових, доктринальних і практичних передумов становлення спрощених процедур, із використанням порівняльно-правового методу, аналізу судової практики та принципів верховенства права. У ході дослідження вводяться до наукового обігу уточнені положення щодо стадій еволюції спрощеного провадження, визначаються його структурно-функціональні особливості, межі застосування та критерії малозначності справ.

Кінцевим науковим результатом є поглиблення теоретико-методологічного розуміння спрощених судових процедур як системного елементу модернізації цивільного процесу України, вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення законодавчого регулювання та формування єдиних підходів судової практики у цій сфері відповідно до європейських стандартів доступу до правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Інститут спрощених судових процедур у цивільному судочинстві України має складну історію становлення, тісно пов'язану з еволюцією вітчизняного процесуального законодавства, а також із загальними тенденціями розвитку європейських моделей судочинства. Його поява є результатом тривалого пошуку оптимального співвідношення між формалізмом судового процесу, принципом процесуальної економії та правом на ефективний судовий захист. Ідея спрощеного судочинства виникла як відповідь на потребу зменшення навантаження на суди та забезпечення швидкого доступу до правосуддя. В Україні її впровадження відбувалося поступово та в кілька етапів, поєднуючи національні традиції цивільного процесу з міжнародним досвідом.

Перші елементи спрощення судового процесу в українських землях можна простежити ще у правовій традиції Російської імперії, зокрема у Статуті цивільного судочинства 1864 року, який започаткував диференціацію процесуальних форм і передбачав можливість розгляду незначних справ у скороченому порядку. Такі процедури були спрямовані на швидке вирішення дрібних майнових спорів без ускладненого доказового процесу. Хоча зазначені норми не формували окремого інституту спрощеного судового провадження у сучасному розумінні, вони заклали підґрунтя для подальшого формування концепції процесуальної економії – принципу, який передбачає досягнення результату з мінімальними часовими та матеріальними витратами.

У радянський період цивільне судочинство характеризувалося жорсткою регламентацією та централізованим підходом до здійснення правосуддя. Проте навіть тоді з'являються елементи спрощеного розгляду окремих категорій справ.

Перші кроки до спрощеного цивільного процесу простежуються у Цивільному процесуальному кодексі УСРР 1924 року [8], який передбачав можливість скороченого розгляду безспірних вимог. Хоча окремий інститут наказного провадження тоді ще не існував, такі положення створювали підвалини принципу процесуальної економії, що передбачає досягнення результату з мінімальними матеріальними та часовими витратами. Основна мета — швидке вирішення малозначних спорів без повного формального процесу.

Після проголошення незалежності України вектор розвитку цивільного процесу змістився у бік гуманізації та демократизації судочинства. Проте до початку 2000-х років у правовій системі фактично продовжував діяти ЦПК УРСР 1963 року [9], що не відповідав новим конституційним принципам – верховенству права, доступ-

ності правосуддя та справедливому суду. На цьому етапі спостерігається посилення доктринальних дискусій щодо необхідності реформування процесуальної системи. У працях В. Комарова [10], М. Сірого [11] та інших обґрунтовувалася потреба диференціації процесуальних форм – від загального до спрощеного провадження – залежно від складності спору та обсягу доказів. Таким чином, саме в цей час активізувався розвиток спрощеного провадження, з'явилися теоретичні пропозиції щодо впровадження окремого процесуального механізму для малозначних спорів і безспірних вимог. Пропозиції підкреслювали необхідність скорочення строків розгляду, мінімізації формальностей, а також забезпечення доступності правосуддя для громадян. Ці ідеї стали теоретичним підґрунтям для прийняття Цивільного процесуального кодексу України 2004 року, який закріпив окремі елементи спрощення судового процесу.

Отже, радянська модель не передбачала гнучкої системи розмежування справ за складністю чи цінністю позову. Домінував принцип однаковості процедур, що фактично нівелював ефект процесуальної економії. Водночас саме наказне провадження стало першим нормативним проявом спрощення цивільного процесу в українській юрисдикції.

Перший законодавчо оформлений інститут наказного провадження з'явився у ЦПК 1963 року лише після Закону України № 2539-III від 21 червня 2001 р. [12]. Закон дозволяв винесення судового наказу без виклику сторін у справах безспірного характеру, таких як стягнення аліментів, заробітної плати, боргів за договорами тощо. Він став важливим кроком у розвитку цивільного судочинства України, сприяючи спрощенню та прискоренню розгляду певних категорій справ.

Цей етап є ключовим у формуванні сучасного спрощеного провадження, оскільки створив юридичну базу для виділення окремого, менш формалізованого порядку розгляду справ.

Становлення сучасного інституту спрощеного судового провадження розпочалося після прийняття Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України 2004 року, яким врегульовано наказне провадження, яке фактично стало основою для подальшого формування спрощеного судового розгляду (розділ II, глави 1–2, ст. ст. 96–113) [13]. Уперше було системно визначено процесуальні форми провадження, серед яких – позовне, наказне та окреме. Хоча наказне провадження не є ідентичним спрощеному позовному провадженню, саме воно започаткувало ідею процесуальної економії – розгляд без виклику сторін, у скороченому порядку, на підставі письмових доказів.

Таким чином, відбулося концептуальне відмежування спрощеного порядку розгляду від загального позовного провадження, що створило основу для подальшого розширення його застосування.

До 2010 року спрощені процедури застосовувалися експериментально, переважно у господарському процесі та справах малої вартості. Основна мета – скорочення часу розгляду та зменшення бюрократичних перепон, що ускладнювали доступ до суду.

Подальше вдосконалення відбулося внаслідок судової реформи 2017 року, що суттєво оновила процесуальні кодекси, запровадила спрощене позовне провадження як окрему форму розгляду малозначних справ та додатково інтегрувала електронні засоби комунікації, скорочені строки процесуальних дій і стандарти процесуальної економії, що наблизило українське спрощене провадження до європейських моделей (Франція, Німеччина, Польща).

Справжній етап інституціоналізації інституту спрощених процедур розпочався із прийняттям Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII [14], яким було внесено комплексні зміни до процесуальних кодексів. У новій редакції ЦПК України (розділ IV, глава 10) закріплено

спрощене позовне провадження як окрему форму розгляду справ, встановлено порядок розгляду малозначних справ, а також справ, що не потребують тривалого дослідження доказів чи значного судового втручання. Тобто, воно орієнтоване на малозначні спори, спори, що виникають із незначних правовідносин, а також випадки, коли швидке вирішення має істотне значення для сторін.

Таким чином, інститут спрощеного провадження вперше отримав повну процесуальну регламентацію – від підстав відкриття справи до порядку оскарження рішень. Уперше також передбачено можливість розгляду справ без виклику сторін, електронного обміну документами, спрощеного доказування та скорочених строків процесуальних дій.

Відтак, відбулася системна модернізація цивільного процесу, що відображала як внутрішні потреби правосуддя, так і європейські стандарти ефективного судового розгляду.

Отже, на підставі викладеного вище можемо виокремити чотири основні етапи еволюції інституту спрощених судових процедур у цивільному судочинстві України:

1. Дореформений (до 2001 року) – характеризується відсутністю законодавчо закріпленого інституту спрощених процедур, проте наявністю окремих елементів процесуальної економії у попередніх процесуальних кодексах. Перші прояви спрощеного підходу до розгляду малозначних або безспірних справ спостерігаються у ЦПК УСРР 1924 року, де передбачалося скорочене провадження для певних категорій вимог. У ЦПК 1963 року спрощені форми процесу були мінімально відображені та не мали самостійного правового статусу.

2. Початковий етап інституціоналізації (2001–2004 роки) – пов'язаний із прийняттям Закону України від 21 червня 2001 року № 2539-III «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України», яким до ЦПК 1963 року було введено інститут наказного провадження. Цей механізм дозволив вирішувати справи безспірного характеру (наприклад, про стягнення аліментів чи заробітної плати) без виклику сторін, що стало першим кроком до формування спрощеного процесу в сучасному розумінні.

3. Концептуально-нормативний етап (2004–2017 роки) – розпочався з прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV, який системно визначив форми цивільного провадження: позовне, наказне та окреме та заклав основи майбутнього спрощеного провадження – скорочені строки розгляду, можливість письмового розгляду, спрощене доказування у наказному порядку. Це стало кроком до диференціації процесуальних форм залежно від складності спору.

4. Сучасний етап інституціоналізації (з 2017 року – дотепер) – визначається прийняттям Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким у новій редакції ЦПК України запроваджено спрощене позовне провадження як окрему форму судового розгляду.

Отже, еволюція інституту спрощених судових процедур в Україні відображає поступовий перехід від розрізнених форм процесуальної економії до системного, формалізованого і технологічно забезпеченого спрощеного провадження. Кожен етап – від 1924 року до сучасності – демонструє поступову інтеграцію принципу оперативності, доступності та ефективності судового розгляду, одночасно з дотриманням процесуальних гарантій для сторін.

Варто підкреслити, що українська модель спрощених судових процедур розвивалася під впливом європейських правових традицій. Зокрема, аналогічні механізми функціонують у: Франції – процедура *procédure accélérée au fond* для дрібних цивільних спорів; Німеччині – інсти-

тут *Mahnverfahren* (наказне провадження); – Польщі – *postępowanie uproszczone*, яке регулює спори з невеликою сумою позову; в США широко застосовується *small claims court* для оперативного розгляду майнових спорів; у Канаді та Великій Британії спрощене провадження інтегровано в систему електронного судочинства.

Український законодавець адаптував ці підходи з урахуванням національних особливостей, що дало змогу інтегрувати в систему судочинства більш гнучкі, технологічні та доступні форми захисту прав. Багато країн Європейського Союзу застосовують спрощене провадження як стандарт для розгляду справ малої складності. Наприклад:

Відтак, сучасне правове регулювання інституту спрощених судових процедур визначено у Цивільному процесуальному кодексі України (розділ IV, глава 10, ст. ст. 274–289), де визначено порядок розгляду малозначних справ, спорів незначної складності, а також справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення з метою забезпечення процесуальної економії та доступності правосуддя. Законодавець передбачив такі ключові особливості спрощеного позовного провадження: – скорочені процесуальні строки для подання відзиву, відповіді, заперечень (ст. 277, 279 ЦПК України); – можливість письмового розгляду справи без виклику сторін, якщо суд визнає це достатнім для встановлення обставин справи (ч. 5 ст. 279 ЦПК України); – звуження кола доказів, які можуть подаватися після відкриття провадження, що забезпечує оперативність розгляду (ст. ст. 83, 84, 277 ЦПК України); – обмеження процесуальних дій, які можуть вчиняти сторони, з метою запобігання зловживанню процесуальними правами (ст. ст. 44, 278 ЦПК України); – підвищена роль суду у спрямуванні процесу до швидкого вирішення спору, включаючи ініціативу щодо проведення письмового провадження; – рішення суду, ухвалені за результатами спрощеного розгляду, має ту ж юридичну силу, що й рішення, винесене в загальному позовному порядку (ст. 289 ЦПК України) [13].

Таким чином, чинна редакція ЦПК України відображає еволюцію національного цивільного процесу у напрямі впровадження диференційованих процедур судового розгляду, що відповідає європейським стандартам ефективності, пропорційності та справедливості судового процесу.

Навіть у спрощеному провадженні сторони зберігають основні процесуальні права: – право на ознайомлення з матеріалами справи; – право на подання доказів; – право на участь представника (адвоката); – право на оскарження рішень суду.

Сучасна практика показує і певні складнощі, як от: – неоднозначність норм щодо строків і процедури подання доказів; – ризик формалізованого підходу суддів; – потреба у більш чіткому врегулюванні електронного документообігу та цифровізації процесу.

Сьогодні інститут спрощеного провадження активно інтегрується з електронними системами (Єдиний портал державних послуг «Дія», електронний кабінет суду), що дозволяє: – подавати позови онлайн; – скорочувати строки розгляду справ; – автоматизувати облік доказів і судових рішень.

З огляду на викладене вище, подальший розвиток інституту спрощеного провадження вбачається у: – впровадженні єдиних правил для всіх категорій спрощених справ; – забезпеченні однакових підходів до доказування та розгляду процесуальних питань; – підвищенні доступності правосуддя для громадян через спрощену процедуру. Також важливим є більш детальніше регулювання процесуальних строків; підвищення кваліфікації суддів та працівників судів; інтеграція з міжнародними стандартами цивільного процесу; розширення електронних сервісів для участі сторін у спрощеному провадженні.

Висновки. У результаті проведеного дослідження сформовано цілісне уявлення про еволюцію правового регулювання інституту спрощених судових процедур

у цивільному судочинстві України як складову процесуальної модернізації правосуддя. Встановлено, що розвиток цього інституту має чотири ключові етапи – від первинних форм процесуальної економії в ЦПК УСРР 1924 року до сучасного законодавчого закріплення спрощеного позовного провадження в ЦПК України 2017 року. Така еволюція зумовлена поступовим переходом від формалізованого підходу до судочинства до моделі, зорієнтованої на ефективність, гнучкість і доступність правосуддя.

Доведено, що прийняття Закону України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 р. стало системним етапом інституціоналізації спрощених процедур, у межах якого вперше визначено їх як самостійний процесуальний інститут. Сучасне регулювання передбачає письмову форму розгляду, скорочені строки, можливість використання електронних технологій та особливі правила доказування. Це відображає нову парадигму судового процесу – поєднання процесуальної економії з гарантіями справедливого суду.

Інститут спрощених судових процедур є важливим механізмом модернізації цивільного судочинства України. Його розвиток поєднує історичні традиції цивільного процесу та сучасні тенденції цифровізації й оптимізації судового розгляду. Незважаючи на проблеми застосування, спрощене провадження забезпечує оперативність, доступність та ефективність правосуддя. Подальший розвиток інституту потребує адаптації норм до міжнародних стан-

дартів, удосконалення цифрових платформ і підвищення кваліфікації суддів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичного розуміння спрощених судових процедур як інституту, що має не лише утилітарне значення, а й концептуальну функцію – забезпечення балансу між оперативністю судового розгляду, процесуальною справедливістю та рівністю сторін. Запропоновано уточнення критеріїв малозначності справ, меж письмового провадження, а також напрямів удосконалення законодавчого регулювання з урахуванням європейських стандартів ефективного судового захисту.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання для вдосконалення правозастосовної практики, формування єдиних підходів судів до визначення порядку розгляду справ, а також у подальшій кодифікації процесуального законодавства. Виявлені закономірності розвитку інституту спрощених судових процедур сприятимуть гармонізації українського цивільного процесу з європейською моделлю доступного та ефективного судочинства.

Таким чином, еволюція інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України відображає загальноєвропейську тенденцію до запровадження диференційованих процесуальних форм, спрямованих на забезпечення доступності, ефективності та оперативності судового захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровська І. А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 46–50. URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/240486> DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.16>
2. Єпанчинцев О. С. Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві України : дис. ... доктора філософії у галузі знань – 08 «Право» за спеціальністю – 081 «Право» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 227 с.
3. Ізарова І. О. Спрощене позовне провадження цивільного судочинства: новела українського законодавства. *Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно-правових актів* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2–3 листоп. 2017 р.) / заг. ред. І. Д. Шутака. Харків : Право, 2017. С. 214–217. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12949>.
4. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Новітня концепція спрощеного провадження в цивільному процесі (аналіз проекту ЦПК України). *Цивільно-процесуальна думка*. 2017. № 1. С. 46–50.
5. Хрипун В. Верховний Суд визначився щодо особливостей розгляду справи в спрощеному позовному провадженні. *Судово-юридична газета*. 2021. 2 квіт. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/197799-verkhovniy-sud-viznachiv-sya-schodo-osoblivostey-rozglyadu-spravi-v-sproshchenomu-pozovnomu-provazhenni>
6. Гембара Г. І. Спрощене позовне провадження в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... доктора філософії в галузі знань 08 «Право». Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 20 с.
7. Соловійова О. Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник НААУ*. 2023. № 6 (92). URL : <https://unba.org.ua/publications/8160-rozglyad-administrativnih-sprav-v-poryadku-sproshenogo-pozovnogo-provazhennya.html>
8. Чехович В. Цивільно-процесуальний кодекс УСРР 1924 року. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 6: Т – Я. 2004. 768 с.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 лип. 1963 р. (Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу № 1618-IV (1618-15) від 18 берез. 2004 р. *Відомості Верховної Ради*. 2004, № 40–41, 42. Ст. 492. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06#Text>. URL : https://zakononline.ua/documents/show/140470_529128
10. Цивільне процесуальне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вузів / В. В. Комаров та ін. ; ред. В. В. Комаров ; Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 1999. 592 с.
11. Сірий М. І. Забезпечення єдності судової практики – важливий напрямок розвитку правової системи України. *Вісник Центру суддівських студій*. 2006. № 6. С. 6–8.
12. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2540-III (Закон втратив чинність (у зв'язку з втратою чинності Цивільним процесуальним кодексом України від 18 липня 1963 року згідно з Цивільним процесуальним кодексом України від 18 березня 2004 року № 1618-IV)). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/t012540>
13. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 17 лип. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
14. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. Редакція від 18 жовт. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025